

Cyrus adhuc postea aliquibus annis supervixerit. Dico itaque, quod Cyrus, tanquam supremus monarcha, in Babylone non tantum 3, sed 7 annis regnavit: siquidem Xenophon lib. VIII de Pædia Cyri scribit eum mortuum esse anno septimo imperii sui. Noster igitur computus fieri debet hoc modo: Ab anno quarto Joakim usque ad annum primum Cyri elapsi erant 70 anni completi, et septuagesimus primus erat inchoatus. Nam cum juxta supra dicta ab anno quarto Joakim usque ad illud tempus, quo Deus visitavit super regem Babylonis, seu quo occisus est Baltassar, impleti essent 70 anni captivitatis, et Darius Medus aliquo tempore regnavit, antequam Cyrus, tanquam supremus monarcha, in Babylone regnaret: septuagesimus primus annus certo erat inchoatus, antequam Cyrus solveret captivitatem. Subtrahe jam ab his 71 annos 18 Nabuchodonosoris, quos compleverat, dum combustum est templum, restant 53. His adde 7 Cyri, 8 Cambysis et 2 Darii, habebis 70 annos desolationis.

Reflectendum ulterius, quod post mortem Magorum etiam aliquod tempus evolutum sit, antequam Darius ad regnum eveheretur: siquidem ex profanis historicis certum est, quod post extinctos Magos septem principes, inter quos erat Darius Hystaspis, aliquo tempore concertaverint. Ac proinde satis facile possumus invenire 18 annos, qui ab anno primo Cyri usque ad secundum Darii elapsi sunt.

QUESTIO II. — QUO SENSU DICAT CYRUS, OMNIA REGNA SIBI DATA A DOMINO DEO, ETC.

Vers 2: *Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli.* Hyperbolica est hæc locutio; nam in sola Asia Cyrus regnavit. Dum itaque dicit: *Omnia regna terræ*, tantum intelliguntur omnia regna terræ asiaticæ. Porro ea regna Cyro Deus duplici modo dici potest dedisse: 1. absolute transferendo jus in illa, sicut transtulit bona Ægyptiorum in Israelitas; 2. permittendo jus in regna exerceri, in pœnam regnorum peccantium, vires unius minuendo, augendo et protegendo copias alterius. Et hoc modo videtur Deus regna Asiæ dedisse Cyro; nam Cyrus pleraque eorum vi armorum occupavit.

Dum autem Cyrus addit, Deum sibi præcepisse, ut ei ædificaret domum, seu templum in Jerusalem, id non tam de privata aliqua revelatione intelligendum est, quam quod a prophetis, Aggæo scilicet et Zacharia (qui captivitatem cito finiendam publice prædicabant, ut docet S. P. Aug. in psal. CXLVIII), atque a populo judaico voluntatem divinam intellexerit ædificandi templi jerosolymitani. Nam mox memorati propheta, quemadmodum et Esdras ac Nehemias, referre poterant regi oraculum Isaia XLV, 1 et seq., quo sic nomine divino enuntiat: *Hæc dicit Dominus christo meo Cyro: cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante eum gentes, et dorsa regum vertam.* Postea adjungit *̄. 15: Ipse ædificabit civitatem meam, et captivitatem meam dimittet, etc.* Hanc divinam protectionem, et prophetiam noverat Cyrus; adeoque dicen-

dum est, quod tantam veri Dei notitiam habuerit, quanta necessaria erat ad dimittendum populum judaicum, et ad ædificandum templum in Jerusalem, licet non recesserit a cultu idolorum: ob quam causam etiam forte postea tam turpiter cecidit in prælio, et a Thomyri femina, regina Scytharum, post mortem summa ignominia fuit affectus, demerso capite ejus in utrem sanguine plenum, illa dicente: *Satia te nunc sanguine, quem sitisti.*

̄. 5: Et surrexerunt principes patrum de Juda, et Benjamin, et sacerdotes, et levitæ, et omnis cujus Deus suscitavit spiritum. Judæos plerosque, sicut olim Ægyptus, ita modo Babylonia quasi voluntarie captivos tenebat, ob apprehensas in ea delicias, conversationem cum alienigenis, bona temporalia possessa, etc. Sed Spiritus Domini aliquos, eosque religiosiores suscitavit ad ædificandum templum Domini. Porro de tribu Juda, Benjamin, sacerdotibus et levitis, divinitus ad in Jerusalem ascendendum permotis, specialis fit mentio, quia hi in cultu Dei perstiterunt, nec ita, ut alia tribus, ad gentium ritum transiverunt, quæ ab initio separationis, a domo David, se simul pro majori parte a cultu Dei abalienarunt.

CAPUT II.

Sub ducata Zorobabelis civili, et Josue ecclesiastico, versus Jerosolymam properant quinquaginta circiter virorum millia; qui templum restauraturi, largis muneribus impendia præparant.

QUESTIO UNICA. — DE NOMINIBUS ET NUMERO EORUM QUI ASCENDERUNT IN JERUSALEM.

Vers 1: *Hi sunt autem provincie filii.* Dicuntur provincie, chaldaice scilicet, filii; quia licet omnes genere essent Judæi, tamen per provincias chaldaicas habitaverant dispersi.

̄. 21: Filii Bethlehem, etc. Per filios intelliguntur successores, non tantum patrum, seu progenitorum, sed et urbium et locorum. Unde aliqua nomina, quæ hic ponuntur, sunt urbium et regionum, ut cum dicuntur *filii Bethlehem, filii Cariathiarim, filii Jericho, etc.*, intelliguntur successores civium Bethlehem, civium Cariathiarim, etc. Aliqua sunt nomina virorum, v. g., cum *̄. 41* dicuntur *Cantores: filii Asaph, et ̄. 42. filii Janitorum: filii Sellum, etc.* Operosius vero discutere, quænam præcise habitatio, vel nativitas, quænam personarum sint nomina, laboriosum magis, quam utile videtur. Quare hæc cum plerisque interpretibus missa facimus.

̄. 62: Quæsierunt scripturam genealogiæ suæ, et non invenerunt, et ejecti sunt de sacerdotio. Filii Hobia, cum originem sacerdotalem non possent demonstrare, abjecti sunt a jure sacerdotali, saltem provisionaliter, donec surgeret sacerdos doctus atque perfectus; quia se monstrare non poterant vocatos ut Aaron. Sed difficultas est hic, cur clausulam hanc addiderit Atersatha, qui est Nehemias, cum peritorem exspectare non posset, quam Esdras, qui et ipse tunc aderat, ut patet ex *̄. 9* cap. VIII libri secundi. Interim licet ve-

risimile sit multa hic compendio narrata, fusius recapitulari libro secundo, et consequenter Esdras etiam tunc temporis fuisse in Jerusalem; sententiam tamen provisionalem dare potuit Nehemias: *Donec surgeret, etc.*, 1. quia tanquam privatum hucusque se gerebat Esdras, adeoque forte consultus non erat; 2. genealogiæ arborem forte ei inspicere non licebat, vel illius genuina propago forte ita fuerat intricata, ut non nisi divinitus vera successio sacerdotalis inveniri posset. Unde et in hebræo, loco sacerdos doctus ponitur hic sacerdos in Urim et Thummim; id est, donec veniat sacerdos, qui applicato ephod, et rationali in quo erat Urim et Thummim, oraculum divinum (quo jam carebant Judæi) consulat, et responsum aliquod, quo controversia dirimatur, reperiet.

̄. 64: Omnis multitudo quasi vir unus (concordia scilicet, et unanimi voluntate restituendi cultum divinum) *quadraginta duo millia trecenti sexaginta.* Computatis omnibus, qui hoc capite recensentur (exceptis servis et ancillis, quos etiam textus excipit *̄. 65* dicens: *Exceptis servis eorum et ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem*), nondum inveniantur triginta millia. Sed salvatur veritas textus, dicendo hic nominatim tantum exprimi illos qui erant de tribu Juda, Benjamin, et Levi, quibus ad juncti ex aliis tribubus religiosiores cum primoribus, et principibus, qui forte sub numerum explicitum non cadunt, facile constituere potuerunt 42,560; quibus additi servi cum ancillis, sano sensu verificabuntur dictum S. P. Aug. lib. XVIII de Civ. Dei cap. 26, asserentis redivisse 50,000 hominum.

CAPUT III.

Judæi anno primo, mense septimo, a soluta captivitate babilonica, altare exstruunt sub dio, celebrantque festum tabernaculorum: atque anno secundo jaciunt fundamenta templi novi.

QUESTIO UNICA. — AN ALIQUI REDEUNTUM EX CAPTIVITATE POTUERINT VIDERE TEMPLI FUNDATIONEM QUÆ FACTA EST A SALOMONE.

Vers 3: *Collocaverunt autem altare Dei super bases suas.* Cum LXX legant: *Super præparationem suam*, et hebraice legatur: *Super stabilimentum*, quamvis per hoc denotetur altare fuisse mobile, nondum Judæis in pacifica Judææ regione considentibus, dici tamen potest, quod illi altari munitionem aliquam circumdlexerint, quia subditur: *Deterrentibus eos populis terrarum, ne scilicet subito irrumperent, et disturbarent omnia.*

̄. 12: Plurimi... qui viderant templum prius cum fundatum esset... flebant voce magna. LXX sic habent: *Qui viderant domum primam in fundatione ejus.* Certum est nullos ex præsentibus videre potuisse templum dum a Salomone fundabatur: siquidem a tempore, quo ædificatum fuit templum Salomonis, usque ad solutam captivitatem babilonicam elapsi fuerunt anni circiter 478. Multi tamen ex eis qui redierunt

ex captivitate, viderunt templum Salomonis, antequam a Chaldæis combureretur. Nam ab anno undecimo Sedeciæ, quo templum Salomonis destructum et combustum est, usque ad solutam captivitatem tantum effluerunt 52 anni completi. Unde sensus verborum est hic: Multi visis fundamentis prioribus, aliqui etiam viso ante captivitatem templo Salomonis, flebant ex tristitia, quia videbant conformiter ad fundamenta, templum secundum non futurum tam augustum et magnificentum, quam fuerat primum.

Dices: Videtur templum secundum fuisse magnificentius quam primum; ergo tantum videntur fuisse contristati ob laborem impendendum, vel ex avaritia ob expensas faciendas in hoc secundo templo ædificando.

Prob. ant. Quia Aggæi cap. II, 10, dicitur: *Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ, dicit Dominus.*

R. Neg. ant. et ad verba Aggæi dico, templum secundum eatenus fuisse magnificentius quam primum, quatenus Christus illud ingressus, miraculis et doctrinis magis illustravit, quam unquam prius vel auro, vel argento, aliisque rebus decoratum fuit. Unde et Aggæus loco citato *̄. 7* præmiserat: *Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cælum et terram, et mare et aridam, movebuntur omnes gentes; et veniet desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum.* Ex quibus verbis clarum est, templum secundum eatenus fuisse præstantius primo, quatenus illud Christus præsentia sua illustravit; et consequenter non aliunde templi secundi gloria major fuit quam quod præsentia sua Messias illud ornaverit.

Inst. Josephus, lib. XV Antiq., cap. 14, refert, templum secundum iterum fuisse destructum, et ab Herode reedificatum; ergo de præsentia et miraculis Christi non potest intelligi locus Aggæi; utpote cum juxta hanc relationem Christus tantum fuisset in templo tertio; Aggæus autem loquitur de templo secundo.

R. neg. conseq. Quia juxta relationem Josephi, eodem modo et loco fuit reedificatum, nec ita destructum scribitur, quin moraliter censeretur manere verum templum: adeoque reparatum potius dicitur ab Herode, quam reedificatum; sicque manet verum, quod ratione præsentia Christi major fuerit gloria domus posterioris quam anterioris.

CAPUT IV.

Hostes filiorum Israel Samaritæ, non admissi in societatem ædificandi templi, falsis accusationibus ceptum opus retardant usque ad annum secundum Darii Hystaspis.

QUESTIO UNICA. — QUALES FUERINT ILLI SAMARITÆ, ALIQUÆ PER CIRCUITUM HOSTES JUDÆ.

Resp. fuisse illos de quibus IV Reg. XVII, 24, et seq., dicitur: *Adduxit autem rex Assyriorum (novos colonos) de Babylone et de Cutha... et collocavit eos in*

civilatibus Samariæ pro filiis Israel... Cumque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum, et immisit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos... præcepit autem rex Assyriorum dicens: Ducite illuc unum de sacerdotibus... et doceat eos legitima Dei terræ... et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant, juxta gentiliū consuetudinem.

Hi itaque coloni translati in Samariam, sicuti multo tempore appellati sunt *Cuthei* a *Cuthea*, sic et a *Samaria* dicti sunt *Samaritani*; ac proinde ipsi fuerunt *Babylonii* et *Assyrii*, non vero *Judæi* et *Israelitæ*. Unde S. P. Aug., tract. 15 in Joan. ita scribit: *Samaritani ad Judæorum gentem non pertinebant: alienigenæ enim fuerunt, quamvis vicinas terras incolerent. Longum est originem Samaritanorum retexere, ne nos multa teneant, et necessaria non loquamur. Sufficit ergo ut Samaritanos inter alienigenas reputemus: et ne hoc audacius me arbitremini dixisse, quam verius, audite ipsum Dominum, quid Lucæ XVII dixerit de illo Samaritano, uno de decem leprosis quos mundaverat, qui solus rediit, ut gratias ageret...: Non erat alius qui daret gloriam Deo, nisi alienigena iste. Fuit autem Judæorum in istos Samaritanos tantum odium, ut etiam Christo exprobrarent quod esset Samaritanus, Joan. VIII, 48. Vide etiam ibidem, cap. IV, 9.*

Porro an sacerdos ille de terra Israel, quem ad eos duci jusserat rex Assyriorum, docuerit eos verum Dei cultum, qualis exercebatur *Jerosolymis*, an vero imperfectum, qualis in regno *Israelis* ante captivitatem exerceri solebat, ambiguum et indecisum relinquit *Menochius*. Probabile tamen est, sacerdotem illum docuisse ipsos verum Dei cultum, non tamen exhibendum in templo *Jerosolymitano*; quia ad locum istum gentiles non tenebantur, sed soli *Judæi*. Interim tamen idola simul coluerunt; prout liquet ex textu lib. IV Reg. supra citato.

Vixerunt autem in urbibus *Samariæ* in pace cum *Judæis*, usque ad reditum *Judæorum* ex captivitate *babylonica*; tunc enim, uti hic clare refertur, se ædificationi templi et restaurationi *Jerusalem* opposuerunt; atque hæc fuit origo magni istius odii, et inimicitiarum inter *Judæos*, et *Samaritanos*.

Hoc odium amplius auctum fuit, quando *Manasses* frater *Jaddi* summi pontificis privatus fuit sacerdotio, quia nolebat repudiare filiam *Sanaballat* gubernatoris *Samariæ*: tunc enim *Samariam* cum uxore sua fugit, ædificavitque templum in monte *Garizim*, in quo sacrificia solemniter offerebat, sicut offerebantur in templo *Jerosolymitano*: atque sic altare erectum contra altare effecit et formavit religionem *Samaritanorum*. Plures *Judæi*, secuti exemplum *Manassis*, etiam *Samariam* fugerunt, ita ut tandem *Samaritani* fuerint populus compositus ex *Judæis* et gentilibus; sed quantum ad religionem, idola sua tunc reliquerunt, et soli Deo in monte *Garizim* sacrificarunt, etiam post destructum a *Joanne Hyrcano* suum templum, contenderuntque Deum adorandum esse, non in *Jerusalem*, sed in monte *Garizim*. Unde *Joan. IV, 20*, dicit mulier *Samaritana* Christo: *Patres*

nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia *Jerosolymis* est locus ubi adorare oportet.

CAP. V, VI.

Aggæus et *Zacharias* persuadent principibus repetitionem operis; quod frustra tentant impedire aliqui: nam *Dario* jubente compleri, illud perficitur sexto ejus anno; peractaque dedicatione, celebratur *Pascha*.

QUEDAM EXPLICANTUR. — Cap. V, 1: *Prophetaverunt autem Aggæus propheta, et Zacharias filius Addo. Quæri hic potest, cur utrumque illum prophetam mittendum curaverit Deus, ut animaret ad ædificium Judæos, ad cujus perfectionem toti anhelabant, et a quo, ex mandato Cambysis, tristes cessaverant. Sed responsio in promptu est. Nam ex peccatis eorum remora injecta erat operi: siquidem majori cura propriis habitaculis construendis insudabant quam pro erectione domus Dei. Hinc Aggæus cap. I, 4: Numquid tempus vobis est ut habitetis in domibus laqueatis, et domus ista deserta? Et 9: Respexistis ad amplius, et ecce factum est minus, et intulistis in domum, et exsufflavi illud: quam ob causam dicit Dominus exercituum? Quia domus mea deserta est, et vos festinatis unusquisque in domum suam.*

3: *Quis dedit vobis consilium ut domum hanc ædificaretis? Non ex animo maligno hanc interrogationem instituunt principes, qui habitabant trans flumen, sed potius ex favore in Judæos, utque etiam sibi ipsis consulerent, ne, si invito rege aliquid factum esset, ipsi paterentur. Liqueat hoc, 1. quia in epistola, quam scribunt, ad laudem Dei ponunt domum Dei magni; 2. *Salomonem* vocant regem magnum; 3. dato rescripto regio, promptissime subministrant necessaria; 4. *Judæos* laudant tanquam cultores et servos Dei, nihil molientes nisi ædificare templum Domino.*

16: *Tunc itaque (nempe tempore Cyri) Sabsasar ille venit et posuit fundamenta templi Dei in Jerusaleme, et ex eo tempore usque nunc ædificatur, et necdum est completum. Licet terribili decreto, per *Samaritas* procurato, ab ædificando templo destiterint *Judæi*; non mentiuntur tamen duces hæc scribendo: quia etsi non ædificarent physice; tamen ab initio reditus e captivitate parabant necessaria, quoad lapides, ligna cæteraque omnia; nec ab iis parandis propter edictum regis desistebant, sperantes tempus aliquando affuturum, quo licentia pergendi rursus concederetur, animati vel ex eo, quod rex ipse non immutabiliter vetuisset ædificium templi, sed cum hac clausula: *Donec si forte a me jussum fuerit, ut patet ex cap. IV, 21. Sicuti ergo parans necessaria pro ædificio exstruendo, hodieum sano sensu dicitur illud ædificare, præcipue dum jam posita sunt ejus fundamenta; sic et de *Judæis* vere illi duces dicere potuerunt: Ex eo tempore ædificatur, etc.**

Cap. VI, 15: *Compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. Hoc anno sub Dario compleverunt fabricam templi, quantum ad sanctuarium et sanctum*

sanctorum pertinet: in atris autem et porticibus instaurandis adhuc triennio occupati fuisse videntur: nam teste *Josepho* lib. XI *Antiq.*, cap. 4, tantum anno regni *Darii nono* in templo, tanquam plene absoluto, obtulerunt holocausta solemnia.

22: *Converterat cor regis Assur ad eos. Darius Hystaspis, quamvis esset Persa, vocatur tamen hic rex Assur seu Assyriæ, 1. quia sicuti alia Orientis regna, sic et Assyriam suo subjectam habebat imperio, eratque, et vocari poterat non minus rex Assyriorum quam Chaldæorum, Medorum et Persarum. Sicuti autem solent potentiores monarchæ varios variorum regnorum, quibus imperant, titulos, nunc illum, nunc istum, nunc omnes simul usurpare; ita hic dat sacer textus Dario titulum regis Assur; 2. ut ostendatur potentia suprema manus Dei, et adumbratur efficacia gratiæ divinæ, quæ converterat cor Darii, ut Judæos adjuvaret in ædificatione templi Domini; quasi diceret: Reges Assyriorum hostes fuere infensissimi cultus divini et templi, et ecce jam potentia sua convertit cor regis Assyriæ, ita ut non tantum non destruere velit templum, quemadmodum tentarunt alii, et Nabuchodonosor perfecit; sed potius etiam impendiis datis adjuvet, et promoveat ædificationem templi.*

CAPUT VII, VIII.

Esdras edicto regio variisque donis munitus, Jerosolymam regreditur cum multis aliis; peractoque jejunio, et accersitis levitis, pervenit Jerosolymam; atque post triduum thesauros, quos adduxerat, appendi curat in templo inter solemne sacrificium.

QUÆSTIO PRIMA. — QUID INTELLIGATUR PER SCRIBAM, DUM CAP. VII, 6, DICITUR: *Esdras... scriba velox in lege Moysi.*

Quidam putant quod *Esdras scriba* vocetur, et quidem *velox*, quia legem *Moysi* et alios veteris Testamenti libros partim a *Chaldæis* concrematis, partim variis injuriis temporum corruptos et deperditos, restituit. Sed illud quanquam traditione quadam receptum sit, ex hoc tamen loco probari non posse videtur. Unde

R. officium scribarum in populo *Judaico* non fuisse proprie describere gesta, vel instrumenta publica, quale est hodieum illorum qui scribæ vel notarii vocantur; sed eorum officium erat ex lege *Moysi* et prophetarum libris, aliisque scriptis ac monumentis respondere ad interrogata, et subortas in materia religionis difficultates ex eis dirimere. Hi autem apud *Judæos* alii non erant quam legis divinæ periti, ut patet ex Evangelio. Nam quos *Matthæus* et *Marcus scribas* vocant, eosdem fere semper *Lucas* dicit legisperitos. Præterea vox hebræa *sopharim*, non a scribendo, sed a libro vel littera deducitur, quasi dicat, inquit *Estius*, librariorum a libris evolvendis et enarandis. Talis ergo fuit *Esdras scriba velox*, id est doctor legis divinæ peritissimus, et exercitatissimus. Officium proinde scribæ summum erat, et honoratis-

simum inter *Judæos*: tempore tamen posteriori gravissime cum *Pharisæis* scribæ culpantur a *Joanne*, *Christo* et apostolis post adventum *Spiritus sancti*, non quia officio scribæ utebantur, sed quia abutebantur, 1. nomine legis et voluntatis divinæ, traditiones suas mere humanas obtrudendo, quarum pleræque repugnabant legi divinæ; 2. quia officium illud non ad publicam populi salutem, sed ad propriam tantum gloriam administrabant, dilatantes phylacteria sua, ut ab hominibus salutarentur tanquam magistri, longas etiam orantes orationes, ut sub specie pietatis deprædarentur pupillos et viduas; quæ arbitantes ipsos vere pios et sanctos esse, omnia sua eis quasi conse-

QUÆSTIO II. — QUINAM, ET QUOT ASCENDERINT CUM ESDRA DE BABYLONE IN JERUSALEM.

Cap. VIII, 1: *Hi sunt principes familiarum... qui ascenderunt cum Esdra de Babylone. Soli hic sine feminis viri numerantur, et hinc semper additur vox viri. Quia tamen vox viri sumitur aliquando pro persona humana, seu virilis illa sit, seu feminea: ad excludendam omnem ambiguitatem, in hebræo semper vocantur masculi; quæ vox solis viris tribuitur. Porro antequam, deficientibus levitis non sacerdotibus, venirent ab *Eddo* destinati levitæ 42, et *Nathinæi* 220, simul erant cum ducibus et primoribus familiarum 1,287: adeoque simul juncti omnes cum *Esdra* erant 1,549; qui omnes ex variis erant tribubus.*

Dum dicitur 4: *De filiis Phahath Moab*, non oportet intelligere *Moabitas*; sed conformiter ad verbum 6 cap. II, in quo dicitur: *Filii Phahath, filiorum Josue*, insinuat, quod *Phahath*, qui cognominatus est *Moab*, fuerit dux filiorum seu posterorum *Josue*. Potuit autem juxta *Tirinum* dux ille vocari *Moab*, vel quia in ditionibus *Moab* habitavit, vel victoriam aliquam ante captivitatem ex *Moab* retulit. Similiter dum hic 12 de filiis *Adoniam* dicitur: *Qui erant novissimi*, non oportet intelligere novissimos dignitate, etc., sed novissimos adventu; ita ut illi ex omnibus hic enumeratis ultimo congregati sint cum *Esdra*, exceptis tamen levitis, et *Nathinæis*, de quibus 8 et seq.

15: *Quæsi vique in populo et in sacerdotibus de filiis Levi, et non inveni ibi. Quæritur hic, quomodo *Esdras* vere dicere potuerit, se inter sacerdotes quæsi vique de filiis *Levi*, et non invenisse; quandoquidem sacerdotes esse non possent, nisi forent de filiis seu posteris *Levi*.*

R. levitas in sacra Scriptura duplici modo sumi. Uno modo levitæ dicuntur omnes qui ex tribu *Levi* progenati sunt; et hoc modo sub levitis etiam comprehenduntur sacerdotes; quia ex tribu *Levi* orti sunt, sed per solam lineam *Aaron*. Alio modo, qui ex tribu *Levi* quidem progenati sunt, sed descendunt per lineam distinctam a linea *Aaron*, et simpliciter levitæ vocantur, nec erant sacerdotes. Tales quærens *Esdras*, et non inveniens misit ad *Eddo*, etc., ut mit-

teret, qui thesauros aliaque ad cultum Dei destinata, dirigentibus sacerdotibus, portarent in via, juxta præscriptum legis, secundum quod onera sacra portare debebant levitæ.

ÿ. 16: *Itaque misi Eleazer, et Ariel, etc., sapientes.* Teste Menochio, in hebræo est *mevinim*, quod significat sapientes, intelligentes, peritos legis, et legem docentes. Unde videtur hic exprimi officium levitarum, nempe quod populum docere deberent. Hinc Esdræ II, cap. VIII, 7, ubi habemus in Vulgata: *Levitæ silentium faciebant in templo ad audiendam legem, ex hebræo verti potest: Levitæ intelligere faciebant populo legem, ubi etiam eadem vox mevinim repetitur.* Vide etiam eodem cap. ÿ. 9. Libro etiam II Paral., cap. XXXV, 3, ubi legimus: *Levitæ quoque ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur Domino, etc.,* sic verti potest ex hebræo: *Et dicit levitæ, intelligentibus, seu intelligere facientibus Israel, etc.,* ubi eadem vox hebraica habetur.

CAPUT IX.

Esdras audiens illicita quorundam cum gentibus connubia, scissis vestibus luget coram Domino, eum deprecans, ut iram suam a populo avertat.

PROPONUNTUR, ET RESOLVUNTUR ALIQUÆ QUESTIONES.

Quæres 1. quo sensu sint intelligenda verba illa ÿ. 2: *Manus etiam principum et magistratum fuit in transgressione hac prima.*

R. Vox prima conjungi potest cum voce *transgressione*, ita ut vox prima sit ablativi casus; tuncque significat illa sententia, quod hæc fuerit prima transgressio legis post reditum ex captivitate, quod duxerint uxores alienigenas, non tantum plebei, etc., sed etiam principes et magistratus. Melius tamen illa vox prima conjungitur cum voce *manus*, et sic sensus est: Manus principum et magistratum fuit prima in hac transgressione; id est, ipsi principes et magistratus primo contraxerunt similia matrimonia, et eorum exemplo etiam alii fuerunt inducti ad eadem contrahenda. Et hic est genuinus sensus hujus loci, ut patet ex hebræo et LXX, juxta quos sic legitur: *Manus principum et magistratum prima fuit in hac prævaricatione.*

Q. 2. quid hic ÿ. 8 intelligatur per paxillum, et ÿ. 9 per sepem, dum dicitur primo loco: *Et daret nobis paxillum in loco sancto ejus, et secundo loco: Daret nobis sepem, etc.*

R. per paxillum intelligi posse locum firmum, seu firmamentum aut fulcimentum, ut habent LXX. Vox hebræa *jathed* palum, paxillum, et clavum significat. Vel ergo sumit metaphoram a baculo, seu scipione, quo quis utitur ad pedes fulciendos, gressumque in via lubrica firmandum; vel a paxillis, quibus firman- tur tabernacula et tentoria tensis funibus, et paxillis in terram defixis; cui explicationi favet quod legimus Isaïæ XXXIII, 20, ubi dicitur: *Oculi tui videbunt Jerusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur clavi ejus*

in sempiternum, et omnes funiculi ejus non rumpentur. Eadem metaphora utitur idem propheta cap. XXII, 23, et cap. LII, 2, per quam designare vult, quod sicut tabernaculum, vel tentorium immotum manet, etc., quandiu tensis funibus paxilli terræ infixi manent, nec aliquid incommodum ab aeris injuriis obvenire potest illi qui in tabernaculo demoratur, etc.; ita promittit quod Jerusalem stabilis sit futura, divinitus protecta, etc. Vel denique metaphora sumitur a clavis et paxillis qui figuntur in lit- toribus, circumcirca quos navium volvuntur rudentes ad easdem firmandas, ne astu aquarum abripiantur, aut ultra modum jactentur. Hanc explicationem, teste Menochio, sequitur versio Tigurina.

Ante correctionem sextinam loco vocis *paxillus* legebatur *pax illius*: sed recte juxta hebræa, et græca exemplaria in Bibliis sextinis restituta est vox *paxillus*, sicut et in versu sequenti pro dissyllabo *sepem* legi solebant monosyllabum *spem*; sed juxta eadem exemplaria correctio facta est: sensus enim est idem cum præcedenti; scilicet ut daret eis Dens sepem, seu munimentum firmum contra irruptiones hostium, metaphora sumpta a sepibus, quibus feræ et fures arcentur ab hortis.

Dum insperato hoc reductionis populi, et ædificati templi beneficio Esdras dicit ibidem *illuminari oculos*, significare vult, quod omnes reducees summe gavisii sint; sicut enim tenebræ mœstitiam, ita lux, animi lætitiâ designat. Item dum ÿ. 11 dicit, quod ceteræ terræ, nempe terræ gentilium, repleverint eam iniquitate *ab ore usque ad os*, significare vult Esdras totam eorum terram omni ex parte repletam esse iniquitatibus, more scilicet vasis ab imo usque ad summum, vel ab una extremitate usque ad aliam; per quod designatur, nullam sinceram fidem, pietatem, etc., in gentibus illis permansisse, sed omni iniquitati esse addictissimas, sic intendens alienare animos suorum ab omni societate ineunda cum illis; et præcipue, ne quovis titulo mulieres sibi ex gentibus assumerent, vel si assumpserint, juxta legem Domini repudiarent.

Q. 3. quomodo possit juxta legem Domini Esdras, si non præcipere, saltem suadere Judæis hoc modo: *Non queratis pacem eorum, et prosperitatem eorum, usque in æternum, quandoquidem etiam juxta jus naturæ facere debeamus proximis quod nobis rationaliter fieri volumus: pacem vero et prosperitatem rationabiliter volumus, etc.*

R. 1. sensum illorum verborum sic posse intelligi: Non queratis pacem eorum, id est nolite esse participes pacis eorum et prosperitatis, per conjugia scilicet filiarum eorum, nempe propter evidens subversionis periculum: et sic nullo modo verba Esdræ repugnant juri naturæ. Quia vero communiter interpretes intelligunt præcitata verba hoc modo, quod Esdras prohibeat, vel ad minus dissuadeat, ne ulla- tenus Judæi cooperentur paci et prosperitati genti- lium:

R. 2. Cum proximum ejusque profectum tempo-

ralem tantum licite diligamus in ordine ad summum bonum: bona temporalia ita aliis præstare, et impendere debemus, quatenus eos vel nos non impediunt a bonis æternis. Si ergo amicitia, aut beneficiorum impensio malis facta, reddat eos pejores, et nos in periculum seductionis conjiciat, ut erat in casu illorum gentilium, tunc non tenemur, quinimo prohibemur eis externa illa benevolentia signa exhibere, juxta illud quod dicit Christus Lucæ XIV: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores.... non potest meus esse discipulus, in quem locum S. Gregor. hom. 37 in Evang. ita scribit: Si vim præcepti perpendimus, utrumque agere (diligere scilicet et odisse) per discretionem valeamus: ut uxorem, et eos, qui nobis carnis cognitione conjuncti sunt, et quos proximos no- vimus, diligamus: et quos adversarios in via Dei pati- mur, odiendo et fugiendo nesciamus.* Cum igitur gentes istæ summe adversarentur cultui divino, per Judæos exhibito, licite poterat Esdras seu præcipere, seu suadere, ne Judæi pacem cum eis quærent, etc. quia, illa data, proniores fuissent ad pervertendum populum, Deique cultum impediendum.

CAPUT X.

Esdras, convocatis omnibus Judæis, præcipit repudiari uxores alienigenas. Deputantur qui præsentint huic operi exequendo, et recensentur qui talia matrimonia contraxerant.

QUÆSTIO UNICA. — AN JUDEI LICITE CUM UXORIBUS ALIENIGENIS ABJECERINT ETIAM LIBEROS EX EIS NATOS.

Vers. 2: *Respondit Sechenias... ÿ. 3: Percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, ut projiciamus universas uxores, et eos qui de his nati sunt, juxta voluntatem Domini.* Licet Sechenias, pacto cum Deo fœdere, offerat nomine suo et populi, cum matribus abjicere liberos; non tamen id adeo constare vide-

tur, saltem de facta omnimoda abjectione liberorum extra curam paternam: siquidem dici potest, quod per ea verba tantum velit indicare promptitudinem suam, et universi populi, in ordine ut toto corde serviant Deo, ejusque mandata servent, in hunc finem offerentes perpeti ea quæ videntur esse contra naturam; quasi dicerent: Si talis est voluntas Dei, non tantum uxores, sed et liberos ex eis natos abjiciemus.

Qui putant quod a parte rei matres abjecerint cum liberis, melius sustinent cum Ven. Beda et Cajetano in hunc locum, quod abjecerint a thoro et cohabitatione matres, et etiam liberos, licet patres curam sustentationis et bonæ educationis liberorum retine- rint. Et hinc textus non agit de absoluta ejectione, sed *juxta voluntatem Domini*, et piorum virorum, qui *timent præceptum Domini*, ut ÿ. 3 habetur. Juxta horum autem præscriptum videntur parentes liberos dimisisse ad aliqua quasi pædagogia, in quibus a viris timoratis instruebantur in vera religione, seu fide et cultu unius Dei.

Et sane, sic facere expediebat, ne si liberi apud patres mansissent, assiduo eorum intuitu, et amore inde exardescente, animi patrum ad matres repeten- das, contra præceptum Dei, accenderentur: vel si penitus abjecissent, obliiti paternæ obligationis, manifesto periculo æternæ damnationis liberos, et vicinarum regionum invidiæ se ipsos objecissent. Quæ omnia cavebantur, quando sic in locis publicis servatos et educatos edocebant renuntiare maternæ infidelitati, et per circumcisionem Domino et fidelium societati ex gentili femina natos consecrabant.

Utrum autem præmemorata mulierum alienigenarum separatio, seu abjectio, non tantum fuerit quoad torum et habitationem, sed etiam quoad matrimo- nii vinculum, inde dependet, an scilicet in V. Lege per libellum repudii matrimonium fuerit dissolutum necne.

DILUCIDATIO IN LIBRUM II ESDRÆ.

Præfatio.

Liber secundus Esdræ, qui probabiliter a Nehemia scriptus fuit, narrat quo pacto, reductis in Judæam exulibus, et jam instaurato templo, et constituta ex parte republica (quæ primo libro recensentur), etiam urbis jerosolymitanæ, murorumque et turrium ejus- dem instauratio, etiam invitit et repugnantibus ho- stibus, a Nehemia procurata sit, et republica optimis legibus stabilita.

S. S. XXVI.

Nehemiam sacerdotem fuisse manifestum est ex II Machab. I, 24. Ut genere et sanctitate, sic et natu- ræ dotibus excelluisse, vel inde colligitur, quod potentissimo Persarum monarchæ Artaxerxi Longi- mano et carus admodum et pro pincerna fuerit: quod officium non nisi primæ notæ aulicis concedi solet.

(Trente-cinq.)